

УДК 342.7

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: СПОСОБИ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ

О. О. Крутило

здобувач

Університету сучасних знань

<https://orcid.org/0009-0005-6201-1383>

Завдання щодо розбудови громадянського суспільства неможливо виконати без залучення широких мас населення, належним чином організованих та таких, що діють на підґрунті конституційних положень з дотримання прав і свобод людини і громадянина. Саме в такий спосіб відбуватиметься активна взаємодія органів державної влади органів місцевого самоврядування в контексті спільної реалізації завдань на визначених напрямках європейської інтеграції. У цьому полягає актуальність даної статті, в якій подається узагальнена науко-правова характеристика громадянського суспільства, здійснено правовий аналіз нормативно-правових актів, якими регулюються правовідносини між зазначеними державними і громадськими інституціями, представлено наукові підходи до вирішення проблем, пов'язаних з реалізацією конституційних положень щодо участі громадян у розбудові Української незалежної держави.

Акцентовано увагу на необхідності підвищення громадянської активності пересічних громадян у формі об'єднання на основі спільності інтересів у межах вирішення проблем, пов'язаних з утвердженням конституційного принципу верховенства права. Як підґрунтя такого судження наведено низку наукових положень щодо поширення правового поля для сприяння процесам самоорганізації громадян на принципах демократії та на умовах сталого розвитку громадянського суспільства. Доведено, що за таких обставин громадські організації є сприятливим середовищем для підвищення рівня політичної культури громадян як гарантії незворотності демократичних процесів. Відзначається необхідність підвищення рівня взаємодії громадських організацій з органами державної влади та місцевого самоврядування. Виокремлено роль і значення громадських об'єднань у процесах оздоровлення громадянського суспільства, насамперед на напрямках протидії корупції та іншим порушенням прав людини і громадянина.

Як широке узагальнення до проаналізованого масиву нормативно-правового поля забезпечення громадської діяльності з боку недержавних легітимних утворень висловлено авторське бачення можливих варіантів розв'язання існуючих проблем у сфері поєднання громадських і державних зусиль при вирішенні питань розбудови громадянського суспільства та максимального прискорення процесів вступу України до Європейського Союзу.

Ключові слова: громадська організація, органи державної влади і місцевого самоврядування, громадянське суспільство, захист прав і законних інтересів, Європейський Союз, Біла книга, демократія, законність.

Постановка проблеми. На даний час залишаються не вирішеними ключові питання взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань, потребують вирішення проблеми, пов'язані з залученням широких кіл громадськості до активної участі в українському державотворенні.

Стан наукового дослідження проблеми. Наукові дослідження на напрямках взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування з громадським суспільством за посередництва громадських організацій здійснили: Андрійчук Т. С., Бессонова М., Бірюков О., Бон-

дарук С., Ващенко К. О., Дідух А. Я., А. А. Колодій, Корнієнко В.О., Рудич Ф. М., Третяк С. М., Шайгородський Ю. Ж. та ін.

Метою статті є аналіз проблем взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань на напрямках реалізації конституційних гарантій участі громадян у процесах побудови демократичної держави на принципі верховенства права.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням демократичної держави є формування громадянського суспільства, яке виступає основою для запровадження і укріплення невід'єм-

них прав людини, а також забезпечує необхідні умови для участі громадян у процесах управління всіма сферами суспільного життя. Саме такий підхід, орієнтований на забезпечення громадянських прав і свобод людини, здатний створити підґрунтя для повномірного розвитку індивідуальної і колективної ініціативи на шляху українського незалежного державотворення.

Нормативною базою для розвитку та впровадження громадської ініціативи у найбільш широкому розумінні є Конституція України, де статтею 36 передбачено, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [1 Конституція].

Про роль і значення участі широкого громадського представництва свідчить багатоаспектна законотворча діяльність, ухвалені підзаконні нормативно-правові акти, якими в різній мірі врегульовано правовідносини, пов'язані з участю окремих громадян і організованих колективів людей у вирішенні суспільних завдань. Вибірково у переліку таких документів називаємо Конституцію України [1], Цивільний кодекс України [2], Закони України «Про громадські об'єднання» [3], «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [4], «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [5], а також міжнародні правові акти («Загальна декларація прав людини» [6], «Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі» [7], «Фундаментальні принципи статусу неурядових організацій в Європі» [8] та ін.

Водночас, широка палітра вітчизняних та міжнародно-правових актів у сфері регулювання діяльності громадських організацій в системі суспільних відносин не вирішує проблеми, які виникають у ході функціонування таких легітимних утворень. Питання, пов'язані з визначенням вихідних положень щодо розуміння ролі і значення формалізованої участі громадян у процесах формування громадського суспільства у контексті глобальних демократичних процесів, перебувають у фокусі наукового інтересу від дня проголошення незалежності

України і до сьогодні. Ключові аспекти в організації державної політики щодо формування нормативно-правової основи діяльності добровільних утворень громадян, а також форми їх участі в реалізації завдань щодо утвердження конституційної гарантії верховенства права потребують постійного вдосконалення, а нормативно-правові акти – приведення у відповідність до міжнародних стандартів.

Не потребує доведення те, що громадська діяльність відбувається в структурованій системі, якою є громадянське суспільство. Аналізуючи наукові погляди до тлумачення категорії «громадське суспільство», доходимо висновку, що цю проблематику розробляли науковці на всіх етапах українського державотворення. Так, наприклад, С. М. Третяк зазначає, що надзвичайно важливу роль в розвитку ідеї «громадянського суспільства» та демократичної правової держави відігравала українська національна ідея створення українського суспільства та держави на началах гуманізму і справедливості, яка склалася на протязі історичного розвитку визвольної боротьби українського народу. Ця ідея одержала розвиток у працях І. Вишенського, П. Орлика, М. Костомарова, М. Драгоманова, М. Козачинського та інші [9].

Серед науковців не досягнуто єдиного розуміння у підходах до тлумачення категорії «громадянське суспільство», хоча більшість з них дотримуються думки, що громадянське суспільство – це сфера недержавних суспільних інститутів і відносин, сфера непримусової людської солідарності [10, с.152].

Колектив науковців, серед яких Ю. Ж. Шайгородський, А. Я. Дідух, Т. С. Андрійчук та інші, у монографічному дослідженні висловлюють суб'єктивне розуміння цієї категорії. Вони вважають, що громадянське суспільство – це сукупність суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, духовних), формальних та неформальних структур, які задовольняють спектр потреб і реалізують інтереси індивідів чи їх груп, адекватних досягнутому рівню суспільного розвитку. [11, с.13].

На думку Ф. М. Рудича, громадянське суспільство – це суспільство зрілих громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно із державою утворює розвинені правові відносини. Це суспільство вільних громадян, яке вільне від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага [12, с.14].

Переважна більшість українських дослідників визнає розвиток громадянського суспільства украї важливим і необхідним фактором становлення демократії. Загально визнаним вважається, що «громадянське суспільство характеризується виконанням таких функцій: самоорганізованого громадянського механізму для виконання суспільних справ; протидії владним структурам..., сприятливого суспільного середовища для поширення громадянської політичної культури і через неї – для зміцнення демократичного ладу, надання процесові демократизації незворотного характеру» [13, с. 410].

Згідно з положеннями Білої книги (Європейське урядування), громадянське суспільство грає важливу роль у наданні громадянам можливості висловитися з питань, що їх хвилюють, та можливості забезпечити свої потреби. Під громадянським суспільством у цьому випадку розуміється: профспілки та союзи роботодавців («соціальні партнери»), неурядові організації, професійні об'єднання, благодійні організації, організації, що залучають громадян у місцеве чи муніципальне життя за посередництва церков чи релігійних громад... Громадянське суспільство само має дотримуватися принципів ефективного врядування, які включають відкритість та підзвітність [14].

Вихідними принципами громадянського суспільства є: відокремлена від держави структура суспільства, яка утворена різноманітними асоціаціями, добровільними об'єднаннями людей; відповідна вільним ринковим відносинам політична система, де держава є похідною від громадянського суспільства та процесів, що відбуваються у ньому; сфера вільної реалізації безпосередніх і різноманітних інтересів громадян [15, с.155]. Такий підхід відповідає положенням статті 38 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1].

Однією з пріоритетних задач на шляхах прискорення демократичних перетворень в українському державі, становлення громадянського суспільства формування умов для ефективного функціонування механізмів цілісної системи, яку утворюють державні і недержавні інституції. У цьому зв'язку необхідно забезпечити перманентну взаємодію між уповноваженими органами держави і органами місцевого

самоврядування з громадським формуваннями, які, отримавши легальний статус, чітко означивши сферу громадського впливу, активно включаються в процеси українського державотворення.

На шляху до членства в Європейському Союзі перед Україною постали новітні виклики, пов'язані з адаптацією та приведенням до стандартів ЄС національного законодавства. У загальному контексті необхідних змін значне навантаження покладається на підвищення рівня взаємодії представників громадського середовища з органами державної влади та місцевими владними структурами на основі поширення впливу громадськості на всі процеси, які відбуваються як в Україні, так і в окремих територіальних громадах. За таких умов постає завдання щодо забезпечення ефективного функціонування системи місцевого самоврядування, яка б задовольняла потреби сьогодення і відповідала демократичним засадам державного будівництва на підґрунті активного залучення до цих процесів широкого кола представників громадськості.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом виводить на новий, більш високий рівень взаємодію між її сторонами як безпосередньо у сфері розвитку громадянського суспільства, так і (враховуючи системний характер цього акту) стосовно активізації громадської участі в інших галузях співробітництва та досягнення основних цілей угоди [14].

Однак на цей час існує комплекс суттєвих проблем, які стримують зростання громадської активності та створюють перешкоди для ефективної діяльності недержавних легітимних організацій на шляхах захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян. На думку колективу науковців, такими перешкодами, окрім іншого, є: недостатня участь громадських організацій у процесі підготовки, публічного обговорення та прийняття управлінських рішень; несистемне інформування населення про організації громадянського суспільства (що, у свою чергу, є однією з головних причин низького рівня громадської активності та довіри громадян до інститутів громадянського суспільства); невідповідність чинного законодавства про громадські організації європейським стандартам регулювання організаційно-правових засад їх функціонування [11, с.13].

Ми погоджуємося з висловленою авторитетною думкою науковців, проте вважаємо, що

цей перелік потрібно значно розширити у зв'язку з активізацією заходів з протидії корупції і службовим зловживанням. Навіть з урахуванням вищенаведених причин, які створюють труднощі для налагодження належної співпраці між державою в особі її органів та місцевої влади, проблеми подолання неслужбових зв'язків, отримання неправомірної вигоди і неправомірного збагачення особами, наділеними владними повноваженнями, відіграють важливу роль з огляду на деструктивний вплив на авторитет держави, у тому числі й на міжнародному рівні.

О. В. Турій зазначає, що співпраця влади та організацій громадянського суспільства у всіх державах, що перебувають у перехідному трансформаційному періоді супроводжується серйозними проблемами та перешкодами. Основними формами організації взаємодії органів влади та організацій громадянського суспільства можна вважати:

– участь організацій громадянського суспільства в розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, інтересів широких верств населення, прав і свобод людини та громадянина;

– здійснення ними громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади щодо розв'язання проблем, що мають важливе суспільне значення (у формі громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам виконавчої влади експертних пропозицій);

– утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики;

– виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування [16].

За будь-яких умов організації громадянського суспільства покликані забезпечити певний баланс між соціальними та політичними силами, регулювати відповідні відносини у визначеному нормама права середовищі.

Висновки. З вищенаведеного слідує, що в сучасних умовах не може відбутися реалізація конституційного принципу верховенства права за відсутності консолідованої участі в процесах державного будівництва громадських організацій, які є найбільш реалістичними виразниками справжньої сутності ситуації, яка сформувалася в громадянському суспільстві. Більше того, взаємодія

державних інституцій легітимними утвореннями громадянського суспільства є запорукою побудови справжньої демократичної держави з високим рівнем забезпечення прав людини і громадянина.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Про громадські об'єднання. Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>.
6. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
7. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-11-civic-space-ukr/168097ed38>.
8. Фундаментальні принципи статусу неурядових організацій в Європі. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU02053>.
9. Третяк С. М. Формування поняття «громадянське суспільство» в західній та українській політико-правовій думці. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Tretyak_2002_1.pdf.
10. Політологія для вчителя : навч. посібн. для студ. Педагогічних ВНЗ / за заг. ред. : К.О. Ващенко, В.О. Корнієнка. – К. : Вид-во імені М.П. Драгоманова, 2011. 406 с.
11. Влада і суспільство: діалог через громадські ради. Монографія. Шайгородський Ю. Ж., Андрийчук Т. С., Дідух А. Я. [та ін.] ; за заг. ред. Шайгородського Ю. Ж. Київ, 2011. 148 с.
12. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку. За заг. ред. Ф.М. Рудича. Київ, 2006. 412 с.
13. Основи демократії: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / [авт. колектив : М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін. ; заг. ред. А. Колодій. Київ, 2002. 684 с.
14. Європейське врядування. Біла книга, 25.7.2001 (COM 2001) 428 URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf>.
15. Kolodiy A. A. (2003) Politologija [Politics], 2nd ed, Kyiv, Ukraine.
16. Турій О. В. Окремі аспекти взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1115>.

Krutyllo O. O. Civil society and public organizations: methods and forms of interaction

The task of building civil society cannot be accomplished without the involvement of the broad masses of the population, properly organized and acting on the basis of constitutional provisions on the observance of human and citizen rights and freedoms. It is in this way that the active interaction of state authorities and local self-government bodies will take place in the context of the joint implementation of tasks in certain areas of European integration. This is the relevance of this article, in which a generalized scientific and legal characteristic of civil society is presented, a legal analysis of normative legal acts regulating legal relations between the specified state and public institutions is carried out, scientific approaches to solving problems related to the implementation of constitutional provisions are presented regarding the participation of citizens in the development of the Ukrainian independent state.

Attention is focused on the need to increase the civic activity of ordinary citizens in the form of an association based on common interests within the framework of solving problems related to the establishment of the constitutional principle of the rule of law. As a basis for such a judgment, a number of scientific provisions regarding the spread of the legal field to promote the processes of self-organization of citizens based on the principles of democracy and on the conditions of sustainable development of civil society are given. It has been proven that under such circumstances, public organizations are a favorable environment for raising the level of political culture of citizens as a guarantee of the irreversibility of democratic processes. The need to increase the level of interaction of public organizations with state and local self-government bodies is noted. The role and importance of public associations in the processes of improving the civil society, primarily in the areas of combating corruption and other violations of human and citizen rights, is highlighted.

As a broad generalization to the analyzed array of regulatory and legal field of public activity provision by non-state legitimate entities, the author's vision of possible options for solving existing problems in the field of combining public and state efforts in solving the issues of building civil society and maximally accelerating the processes of Ukraine's accession to the European Union is expressed.

Key words: *public organization, bodies of state power and local self-government, civil society, protection of rights and legitimate interests, European Union, White Book, democracy, legality.*